

İngiliz Ressam William James Muller ve Anadolu Seyahati

Nurdan KÜÇÜKHASKÖYLÜ*

Öz

Bu araştırmada İngiliz manzara ve figür ressamı William James Muller'in (1812-1845) Anadolu'ya yaptığı seyahat ve bu esnada yaptığı resimler değerlendirilmiştir. 1843 yılında arkeolog ve araştırmacı Charles Fellow'un daveti üzerine, öğrencisi Harry Johnson (1826-1884) ile Anadolu'ya gelen Muller, bir yandan Xanthus kazılarında görev alırken diğer yandan kendi resim tekniklerini geliştirmiş, antik kentleri, yerel insanları ve çevresinde gördüklerini (İzmir, Buca, Likya kentleri) resimlemiştir. Türklerin günlük yaşamından kesitler; yörükler, çingeneler; mezarlıklar, develer; antik harabeler ilgi gösterdiği konular arasındadır.

Bristol okulu ressamlarından olan Muller, genç yaşta hayatını kaybetmesine rağmen çok sayıda eser bırakmıştır. İtalya, İsviçre, Fransa, Yunanistan, Mısır gibi birçok ülkeyi gezip resimleyen ressamın Anadolu gezisi sırasında yaptığı eserlerinin değerlendirilmesi, daha önce bu gezinin resimlerinin kapsamlı bir şekilde ele alınmamış oluşu nedeniyle önem taşımaktadır. Bu çalışmada Londra British Museum, Tate Britain, Victoria & Albert Museum gibi müzelerde bulunan ve müzayede evlerinde satışa sunulan -ağırlıklı olarak suluboya yaptığı- eserleri incelenmiş ve sanatçının Anadolu konulu resimleri ilk elden yazınsal kaynaklar üzerinden karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Diğer yandan Anadolu'da yapılan arkeolojik araştırmalarda çalışan İngiliz bir sanatçının profilinin sunulması amaç edinilmiştir.

***Anahtar Kelimeler:**19. yüzyıl İngiliz Sanatı, William James Muller, Osmanlı, İzmir, Likya.*

* Yrd.Doç.Dr., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, nkucukhaskoylu@anadolu.edu.tr

English Painter William James Muller and His Anatolian Travel

Abstract

This study was conducted to evaluate the travel of English landscape and figure painter William James Muller (1812-1845) to Anatolia and the pictures he painted during this travel. On the one hand, Muller, who came to Anatolia with his student, Harry Johnson (1826-1884), upon the invitation of archaeologist and explorer Charles Fellows in 1843, took part in the Xanthus excavations, and on the other hand, he developed his own painting techniques and painted ancient cities, local people and what he saw around him [the cities of İzmir, Buca, and Lycia]. The subjects in which he was interested include Yuruks, gypsies, graveyards, camels, ancient ruins, and Turks in daily life.

As one of the painters of the Bristol School, Muller created many artworks despite dying at an early age. Evaluating the works of the painter who traveled and painted many countries such as Italy, Switzerland, France, Greece and Egypt, and drew during his Anatolian travel, is important because they have yet to be addressed before in detail. This study examined the artworks which were created by William James Muller using mainly watercolor paint, which are present in museums such as the London British Museum, Tate Britain, Victoria and Albert Museum, and which are up for sale in auction houses. The artist's Anatolia-themed paintings were addressed comparatively via first handwritten sources. Another aim of this study was to present the profile of an English artist who worked in archaeological researches conducted in Anatolia.

Keywords: *Nineteenth Century British Painting, William James Muller, Ottoman, İzmir, Lycia.*

Giriş

Bu çalışmada İngiliz ressam William James Muller'in Anadolu seyahati sırasında yaptığı eserler değerlendirilmiştir.¹ Arkeolog ve araştırmacı Charles Fellow'un daveti üzerine, öğrencisi Harry Johnson ile 1843 yılında Anadolu'ya gelen Muller, kazılarda görevli olarak çalışmış, diğer yandan kendi ilgi alanına yönelik (antik kentler, günlük yaşam sahneleri gibi) resimler yapmıştır. İtalya, İsviçre, Fransa, Yunanistan, Mısır gibi birçok ülkeyi gezen ve resimleyen sanatçının Anadolu gezisi sırasında yaptığı söz konusu eserlerinin tanımlanması ve değerlendirilmesi daha önce bu gezisinin ve resimlerinin ayrıntılı olarak ele alınmamış oluşu nedeniyle önem taşımaktadır. Bu kapsamda, sanatçının Londra British Museum, Tate Britain, Victoria & Albert Museum gibi müzelerde bulunan ve müzayede evlerinde satışa sunulan eserlerinin, günlüğüne yazdığı notlarla birlikte karşılaştırmalı olarak ele alındığı bazı örneklemeler yapılmıştır.²

İngiliz Bristol Okulu'nun temsilcilerinden olan William James Muller (28 Haziran 1812-8 Eylül 1845) Bristol Müzesi küratörlerinden Prusyalı göçmen J.S. Müller'in oğludur. Gençlik yıllarında, -1827'den itibaren- James Baker Pyne'den iki yıl resim eğitimi almıştır. Erken dönem resimleri daha çok Galler, Gloucestershire manzaralarıdır ve Claude Lorrain, Jacob van Ruisdael gibi daha önceki manzara ressamlarının etkisini taşır.³ Yirmili yaşlarda babasını kaybedince manzara resimleri yaparak ailesinin geçimini sağlamıştır.⁴ İlk kez 1833 yılında, *Destruction of Old London Bridge-Morning* eseriyle Royal Academy'de sergiye katılmıştır. Sonraki yıl ressam George Arthur Fripp ile birlikte Fransa, Almanya, Belçika, İsviçre ve İtalya'ya gitmiştir. 1836'da çok sayıda eserle İngiltere'ye döndüğünde manzaraları Clarkson Stanfield, William Turner, John Constable ve David Cox gibi manzara ressamlarının eserlerine yakın bulunmuştur.⁵ 1838 yılında Atina'ya, sonrasında İskenderiye ve Kahire'ye gitmiş, Nil'den Luxor'a kadar geziler yapmıştır. Bu yıllarda egzotik manzaralar ve figür

1 Müller veya Mueller olarak da yazılmaktadır.

2 Bu çalışmada Muller'in, Fellows'un kazı çalışmaları için görev dahilinde gerçekleştirdiği eserler /teknik çizimleri ve diğer manzara resimleri değil, kendi ilgisine göre yaptığı (2009 yılında tarafınca İngiltere'de incelenen) Anadolu konulu eserleri ele alınmıştır.

3 Michael Bryan, "Muller, William John", *Dictionary of Painters and Engravers, Biographical and Critical*, H.G.Bohn, London 1849, s.502; William James Muller, http://www.avictorian.com/Muller_William_James.html, (14.08.2017); William James Muller, https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=William_James_Müller&oldid=787318530, (24.06.2016). İki yıl ders aldığı İngiliz manzara ressamı James Baker Pyne (1800-1870), Bristol okulu sanatçıları arasındadır. Başarılı bir William Turner takipçisi olarak tanımlanır: Francis Greenacre, *From Bristol to the Sea: Artists, the Avon Gorge and Bristol Harbour*, Redcliffe, Bristol 2005, s.108-111.

4 Gerald M. Ackerman, *Les Orientalistes de L'école Britannique*, vol. 9, ACR, Paris, 1991, s.218; Filiz Işık, *Sultan Abdülmecid Döneminde (1839-1861) Osmanlı İmparatorluğu'na Gelen İngiliz Ressamlar: Victoria & Albert Müzesi Searight Koleksiyonu, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004*, s. 171.

5 Ackerman 1991, s. 218; Muller Avictorian 2017; Muller wikipedia 2016.

ağırlıklı eserler gerçekleştirmiştir. Böylece, egzotik konular aramak için gittiği seyahatlerinde amacına ulaşmış ve konularını zenginleştirmiştir. Ülkesine döndüğünde, o yıllarda ilgi duyulan Yunanistan ve Mısır'la ilgili eserleriyle yavaş yavaş tanınmaya başlanmış, Bristol'dan ayrılarak Londra'ya yerleşmiştir. Yeni atölyesinde çok sayıda eser satmış ve düzenli sergiler yapmıştır. İngiltere ve çevresiyle de ilgili çok sayıda manzara yapmasına rağmen daha çok Doğu'ya özgü konular içeren oryantalist eserleri ilgi görmüş, Mısır manzaraları ve pazarları popüler olmuştur.⁶ 1840 yılında tekrar Fransa'ya gitmiş, ressam William Edward Dighton ile bazı Rönesans yapılarının litografilerini hazırlamıştır. Bu çalışması, *The Age of Francis I. of France* başlığıyla 1841 yılında basılmıştır.⁷ 1843 yılında, Türkiye'de kazılar yapan arkeolog Charles Fellows'un daveti üzerine öğrencisi Harry John Johnson ile Likya'ya gelen Muller 3 ay boyunca bu bölgede Xanthus, Pınara ve Tlos'un antik kalıntılarını, yerel insanların ve manzaralarını resmetmiştir. İngiltere'ye döndükten sonra bu bölgeye ilişkin konularına devam etmiştir. Özellikle seyahatlerinden sonra figür ağırlıklı resimlere, portrelere, günlük yaşam konularına (tür / janr / genre) ilgi duyduğu anlaşılan ressam 8 Eylül 1845'te -çok genç yaşta- ölmesine rağmen aktif bir kariyer izlemiştir.⁸ Sanatçının, -bu araştırmada da kullandığımız- günlüğü/mektupları 1875 yılında Nathaniel Neal Solly tarafından yayımlanmıştır.⁹ *Royal West of England Academy, British Museum, Victoria & Albert Museum, Tate Museum, Bristol The City Museum and Art Gallery, California Henry E. Huntington Library and Art Gallery, Manchester Art Gallery*'de ve çeşitli özel koleksiyonlarda eserleri bulunan Muller'in burada Türkiye ile ilgili bazı çalışmaları değerlendirilirken, 19. yüzyıl İngiltere'sinde etkin olan ve Anadolu'ya arkeolojik araştırmalarda çalışmak için gelen bir sanatçının profilinin sunulması da amaç edinilmiştir.

-
- 6 James Charles Mathew, "Müller, William John". *Dictionary of National Biography*, v. 39. Smith, Elder & Co, London. 1894, s.278-279; Muller Avictorian 2017; Muller wikipedia 2016.
  - 7 William James Müller, *Müller's Sketches of The Age of Francis the First, 26 large and fine tinted drawings on stone of splendid Architecture and Picturesque Old Buildings in France*, H. Graves, 1841.
  - 8 William James Muller, <https://collections.vam.ac.uk/item/O147256/tlos-watercolour-muller-william-james/>, (14.08.2017); Muller Avictorian 2017; Muller wikipedia 2016.
  - 9 Nathaniel Neal Solly, *Memoir of the life of William James Müller, a native of Bristol, landscape and figure painter: with original letters and an account of his travels and of his principal works*, Chapman & Hall, London 1875.

Resim 1: Nathan Cooper Branwhite, William James Muller'in portresi (Solly, 1875).¹⁰

Anadolu'ya Seyahat

Muller'in Anadolu'ya gelişi İngiliz arkeolog Charles Fellows (1799 -1860) sayesinde olmuştur: İlk kez 1838'de Anadolu'da bulunan Fellows, Likya bölgesinde arkeolojik kazılar yapmıştır. Özellikle Xanthus'da keşifleri olmuş, yeni şehirler ve eserler ortaya çıkarmıştır. Bunlardan bazılarını, British Museum yetkililerinin talebi ve İstanbul İngiliz elçiliği aracılığıyla ülkesine götürmek için uğraşmıştır. 1839 sonlarında ve 1841'de kazı ekibiyle tekrar Likya'ya gelmiş ve bugün British Museum'da görülen (Nereidler Anıtı, Harpy Mezarı kabartmaları... gibi) bazı eserleri ülkesine taşımıştır.¹¹ Fellows, Likya ekibinde ressamlara, haritacılar, teknik resamlara ihtiyaç duymuştur.¹² Bu kişiler Xanthus, Pınara, Telmessus, Patara, Tlos, Myra ve Olympus gibi şehirlerin haritalarını çizmiş, topografik resimler, mimari detaylar yapmış,

10 Branwhite'in yaptığı portrenin Solly (1875) iç kapakta yer verilen gravürüdür.

11 Charles Fellows, *Asia Minor, The Province of Lycia*, John Murray, London, 1852, s.viii; Chisholm, Hugh, (ed.). "Fellows, Sir Charles". *Encyclopædia Britannica*, (11th ed.), v.10, Cambridge University Press, 1911, s.243; Leslie Stephen-Sidney Lee, "Charles Fellow" *The Dictionary of National Biography*, vol.6, Oxford University Press, London 1921, s.1166-1167. Xanthus, <https://collections.vam.ac.uk/item/O145926/xanthus-watercolour-johnson-harry-john/>, (14.08.2017); Charles Fellows, <https://yikaroglu.wordpress.com/tag/charles-fellows/>, (14.08.2017).

12 Fellows'un -kendisi de çizimler yapmasına rağmen- zamanla profesyonel resamlara ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Örneğin George Scharf -Muller'den önce- kazı ekibinde görev alan ressamlardan biridir. Scharf'ın bu amaçla yaptığı bazı çizimleri için bkz. George Scharf, *Lycia, Caria, Lydia, Illustrated by Mr. George Scharf, with Descriptive Letter-press by Sir Charles Fellows*, P. and D. Colnaghi, 1847; Enid Slatter, *Xanthus, Travels of discoveries in Turkey*, The Rubicon Press, London, 1990. George Scharf, Likya antik şehirlerinden çıkartılıp İngiltere'ye götürülen eserlerin götürülme anlarını da resmetmiştir. Konuyla ilgili bir yazı için bkz. Yikaroglu 2017.

bölgenin antik eserlerini ve kazı çalışmalarını belgelemişlerdir. Fellows'un Muller ile de yolu bu nedenlerle kesişmiştir:

1843 baharında Charles Fellows Anadolu'da İngiliz hükümetinin desteğiyle yapacağı bir sonraki kazıya ressam olarak katılması için Muller'e teklifte bulunmuştur. Bu teklifi kabul eden Muller ve 12 Eylül 1843'te öğrencisi Harry John Johnson (1826-1884)¹³ ile yola çıkmıştır. Önce İzmir'e ulaşan ekip onbeş gün kadar orada kalmış ve İstanbul'dan gelecek izin yazılarını beklemiştir. 1 Kasım'da Likya'nın eski başkenti Xanthus'a varan Muller ve Johnson üç ay boyunca civarda (Xanthus, Pınara, Telmessus, Tlos..) çalışma yapmışlardır.¹⁴ Bu sürede hem Fellows için gerekli görevleri yerine getirmiş, hem de manzara ve figür ressamı olarak ilgi duydukları konularda çalışmışlardır.

Fellows'un kazı kampı kıyıda 18 km kadar içerde, Xanthus Nehri'nin (Esençay) ve antik kentin yakınında kurulmuştur. Kazı ekibinin bir kısmı özel inşa edilmiş yapılarda konaklarken, Muller ve Johnson İzmir'den satın aldıkları bir çadırda kalmışlardır. Muller'in notlarında *ayıışığı altında çevrede gezen çakalların çadırlarına yansıyan silüetlerini görmenin sıradan bir şey olduğu* belirtilmektedir.¹⁵ Muller ve Johnson'ın bu bölgede sıkça resim yapmalarından dolayı -kazı raporundan önce antik kente ilişkin resimleri yayınlama olasılığını düşünün- Fellows tedirgin olmuş ve çizimlerini görmek istemiştir. Bunların günlük yaşam, portreler ve genel manzara resimleri olduğunu gördükten sonra ise rahatlamıştır. Kazı ekibindeki bu iki ressamdan biri topografya diğeri ise mimari detaylardan sorumlu olmuştur.¹⁶ Muller, her sabah saat sekizde kahvaltısını yaptıktan sonra piposunu yakmış, tüfeğini ve resim malzemelerini alarak, Johnson ile birlikte kötü hava şartlarına ve olumsuzluklara aldırmadan doğaya çıkıp resimler yapmıştır. Genelde aynı kesit ve bakış açısından resmettikleri manzarayı ortak paletten çıkan renklerle çalıştıkları için iki sanatçının bazı eserleri birbirine yaklaşık değerler içermektedir.¹⁷ Bu geziden oldukça memnun kalan Muller ve Johnson, Likya kentlerini beraber dolaşmış, gittikçe daha ince ve etkileyici

13 Henry (Harry) John Johnson (1826- 1884), İngiliz manzara ve suluboya ressamıdır. Birmingham'da doğmuş, ressam Samuel Lines'in yanında çalışmıştır. Sonrasında Londra'ya gitmiş ve Muller'in öğrencisi olmuştur. Özellikle Likya gezileri sırasında hocası Muller'den önemli ölçüde etkilenmiştir. Anadolu dışında Güney Avrupa ve Kuzey Afrika'yı da gezen Johnson yağlıboya ve suluboya eserler gerçekleştirmiştir. Eserleri arasında *Hierapolis, Sardis kalıntıları, Atina Akropolü, Aegina Athena Tapınağı* sayılabilir. 1845 yılından itibaren Royal Academy'de eserleri sergilenmiştir: Lionel Henry Cust, "Harry John Johnson", *Dictionary of National Biography*, vol.30, Smith, Elder, & co., London, 1885, s.14; Harry John Johnson, Harry_John_Johnson, https://en.wikipedia.org/wiki/Harry_John_Johnson (24.06.2016).

14 Ackerman 1991, s. 222; Işık 2004, s.173; Muller Avictorian 2017. Sale Paintings, <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2005/the-british-sale-paintings-drawings-and-watercolours-105170/lot.125.html>, (14.08.2017).

15 Ackerman 1991, s. 224; Işık 2004, s.174.

16 Ackerman 1991, s. 224; Işık 2004, s.174.

17 Solly 1875, s.207; Işık 2004, s. 174; Francis Greenacre, Sheena Stoddard, *W.J. Müller 1812-1845*, Bristol Museum and Art Gallery, Bristol, 1991, s.143

renkler kullanarak, suluboya tekniklerini geliştirmişlerdir. Doğaya çıkarak, hızlı eskizlerle, gözlem gücü yüksek, etkileyici etüdlere, özgün manzaralar ve betimleyici günlük yaşamdan figüratif resimler yapmışlardır.¹⁸

İzmir Günleri

Charles Fellows'un kazısı için, yüzden fazla kişiyle Malta'da gemiye binen Muller ve Johnson'ın Türkiye'deki ilk durağı İzmir olmuştur. Şehre 4 Ekim 1843'te varmış ve burada kazı için gerekli fermanı beklerken onbeş gün geçirmişlerdir. Bu sırada Muller, Likya'da ihtiyaç duyabileceği malzemeleri edinmiş, eşyalarını toplamış ve çevreyi gezerek resimler yapmıştır.¹⁹ Ekip 19 Ekim 1843'te kazı bölgesine gitmek için İzmir'den ayrılmıştır.²⁰

Muller, 29 Kasım 1843 tarihinde Xanthus'dan yazdığı bir mektupta, İzmir'deyken mezarlıkları gece ziyaret ettiklerini anlatmıştır:

*"...Karamsar gölge, yerin niyetiyle de uyumlu. Ay ışığı ya da en azından alacakaranlık ziyaretçinin fantezisini şımartmaya eğilimli ise, onun ziyaret etmesine izin veriyor. Böyle zamanlarda mezar taşı olarak oyulmuş kavuklar genellikle aldatıcı olduğu için hayaletler ile ruhları canlandırmak için özellikle bir hayal gücü gerektirmez. Türklerin çok azı karanlık çökünce buralarda dolaşabilecek kadar cesurdur. Rum yardımcım Nicolo, açıkca bana red etmesi gerektiğini ve bütün İzmir'i gezemeyeceğini söyledi. Sözünü de tuttu. Hayaletlerden daha fazla çakallardan korkuyordu; fakat ne görmek istediysem gördüm ve otele döndüm."*²¹

18 Solly, 1875. s.260.

19 Solly 1875, s.195; Ackerman 1991, s. 222; Sotheby's 2005; Muller Avictorian 2017.; Muller'in ve Johnson'nın İzmir eserleri Ekim 1843'teki izlenimleridir. Fakat daha sonraki yıllarda da- eskizlerden yararlanarak- aynı konuda resimler yapmaya devam etmişlerdir.

20 Solly 1875, s.205.

21 Solly 1875, s.348.

Resim 2: William James Muller, Yahudi Mezarlığı'ndan İzmir (*Smyrna from the Jewish burial ground*), 1843, Londra, British Museum, Prints & Drawings, Env. no: 1878,1228.93, Suluboya, 35.4x 53.6 cm.²² © The Trustees of the British Museum.

Muller'in İzmir mezarlıklarıyla ilgili bilinen eserleriyle ressamın burada anlattıkları örtüşmektedir. Muhtemelen göze batmamak, uyarı almamak ve rahat çalışmak için gece gezmeyi tercih etmişlerdir. Muller ve Johnson'un İzmir konulu eserleri arasında; İzmir'de Türk mezarlığı, İzmir'de bir sokak, İzmir'de develer, İzmir Meles Çayı, Roma Dönemi Su Kemerli, Yahudi Mezarlığı, Yahudi mezarlığından İzmir'e bakış (resim 2), Yahudi mahallesi (resim 3), Buca Yolu, Gezginlerin Hanı, İran Hanı (Kızlarağası) (resim 4) sayılabilir. Bu eserlerden ve Muller'in yazdıklarından; İzmir'de, gözlem yaparak kısa sürede özgün manzaralar gerçekleştirmeye anlaşılır.²³

22 Laurince Binyon, *Catalogue of Drawings by British Artists*, vol.III, British Museum, London, 1902, s.122, no.40. Bu eser ile resim 3-4'te görülen eserler Eylül-Aralık 2013 tarihlerinde İzmir Arkas Sanat Merkezi'nde düzenlenen bir sergide yer almıştır: Marie Valérie Lesvigne, Jean Luc Maeso (ed.) *18. ve 19. Yüzyıllarda İzmir; Batılı Bir Bakış*, Arkas Sanat Merkezi, İzmir, 2013, s.102, 104, 121.

23 Muller'in diğer İzmir konulu eserleri için bkz. *Develer*: British Museum, Env. no: 1878,1228.104; İzmir Roma Dönemi Su Kemerli: British Museum, Prints & Drawings, Env. no: 1878,1228.96; İzmir'de Türk mezarlığı: Manchester Art Gallery (Smyrna, <https://artuk.org/discover/artworks/burial-ground-smyrna-205664>, 14.08.2017); *Develer* (Camels, <http://www.tate.org.uk/art/artworks/muller-camels-a-study-in-smyrna-n02372>, 14.08.2017); *Deve Pazarı* (Muller, <http://www.sothebys.com/en/search-results.html?keyword=William+James+Muller>, 14.08.2017); *Yahudi mezarlığı*: The Huntington Library, Art Collections, and Botanical Gardens, Gilbert Davis Collection-No: 59.55.946; *Yahudi Mezarlığından İzmir*: (Jewish Tombs, <https://www.auctionclub.com/public/historic/william-james-muller-311118/the-jewish-tombs-at-smyrna-3455382>, 14.08.2017). Johnson'un İzmir konulu eserleri için bkz: *Buca Yolunda*: British Museum, Prints & Drawings, Env. no: 1878,1228.95; *Buca Yolunda*, British Museum, Prints & Drawings, Env. no: 2017,7019.1; İzmir manzarası (Johnson, <https://collections.vam.ac.uk/item/O145925/smyrne-watercolour-johnson-harry-john/>, 14.08.2017). Bazı eserlerin konusu ve/veya kompozisyonları birkaç kez tekrarlanmıştır.

Resim 3: William James Muller, İzmir Yahudi Mahallesi, (*Jew's quarters, Smyrna*), 1843, Londra, British Museum, Prints & Drawings, Env. no: 1878,1228.94; Suluboya, 25.3x 37 cm. © The Trustees of the British Museum.

Resim 4: William James Muller, Gezginlerin Hanı, İzmir (*Traveller's Khan / Smyrna-Khan*), 1843, Londra British Museum, Prints & Drawings, Env. no: 1878,1228.105; Suluboya, 35.4x 53 cm.²⁴ © The Trustees of the British Museum.

---

24 Solly, 1875, s. 156.

Likya Köylüleri, Yörükler ve Çingeneler

Muller, Likya bölgesinde yöre insanını tanımaya çalışmış ve onları günlük yaşamında gözlemleyerek eskizler yapmıştır. Dolayısıyla sanatçının yerli halktan kişileri gösterdiği çok sayıda figüratif betimlemeleri, günlük yaşam sahneleri ve portreleri bulunmaktadır (resim 5-6). Özellikle -resimlerinden ve yazdıklarından da anlaşıldığı gibi- çevrede tanışıklık kurduğu, iletişim halinde olduğu kişilerin resimlerini yapmış ve köylülerin eğlencelerine katılarak genç ağalarla arkadaşlık kurmuştur.²⁵

Resim 5: William James Muller, Likyalı genç (*Lycian boy with Bow & arrow. Xanthus. Dec 12. 1843*), 1843, Londra, British Museum, Prints & Drawings, Env. no: 1878,1228.99; Suluboya, 34.7x23.3 cm. © The Trustees of the British Museum.

---

25 Solly, 1875, s. 156, 187, 352; Ackerman 1991, s. 224; Işık, 2004, s. 175.

Resim 6: William James Muller, Su taşıyıcısı, Xanthus, 1843-1844, British Museum, Prints & Drawings, Env. no: 1878,1228.102; Suluboya, 31.2x 21 cm. © The Trustees of the British Museum.

Muller'in Likya halkıyla ilişkisi, resimlerinin yanı sıra yazılarından da anlaşıl-maktadır. Örneğin, Xhantus'dan ayrılma anında yaşadığı duyguları mektubunda şöyle özetlemiştir:

“Bir çadırda bir kaya mezarının içinde, bir konukevinde, kendi evinde veya bir arkadaşının evinde, bir tapınak harabesinde ya da bir kayığın içinde, nerede yaşamış olursa olsun, insan bir şekilde yaşadığı bu yere bağlanıyor ve ayrılma vakti geldiğinde bu yerde yaşanan günlerin anıları insanı hüzünlendiriyor. Teb'den (Nil nehri civarı) ayrılırken neredeyse ağlıyordum. Xhantus'dan ayrılırken ağlamadım, ama çok güzel günler yaşadığım bu yerden ayrılmaktan çok üzüntü duydum... Ayrıldığım gün benimle vedalaşmaya çok sayıda Türk gelmişti ve bu sanırım onlar tarafından sevildiğimin bir göstergesiydi. Ben onların bir yabancıya kendilerini böylesine yakın hissetmiş olmalarından mutluluk duyuyorum.”²⁶

26 Solly, 1875, s. 367; Ackerman 1991, s. 226; Işık, 2004, s. 175.

Resim 7: William James Muller, Kaval Çalan Yörük, Xanthus, (*Yurook playing a pipe*), 1843-1844, Londra British Museum, Prints & Drawings, Env. no: 1878,1228.106; Suluboya, 24.7x21.2 cm. © The Trustees of the British Museum.

Sanatçı Likya’da bulunduğu süre içinde bir Yörük oymağını sıkça ziyaret etmiştir. Yörüklerle sıcak bir iletişim kurmuş, yaşamlarını inceleyerek resimlemiştir. Kaval çalan Yörük (resim 7) ve Göçebe Yörüklerin Çadırı adlı eserleri bunlar arasında sayılabilir. Yaşlı bir adam, bir kadını ve iki çocuğunu çadırlarının önünde yanlarında bir köpek ve bir keçiyle gösterdiği söz konusu bu ikinci eserine *Tent of wandering Yurooks / Xmass Day Xanthus* (Göçebe Yörüklerin Çadırı, Christmas-Noel Günü Xanthus) şeklinde not düşmüştür (resim 8). Hergün kazı kampına döndüğünde -Johnson’ın bahsettiğine göre- arkadaş olduğu Yörüklerin başı *Oiel*’den bahsetmeye de alışmıştır.²⁷ Yörüklerin yaşamı, üzerine çok sayıda çalışma yapmış, eskiz defterini akşam katıldığı eğlencelerde betimleyici görsel notlar almak amacıyla her zaman yanında götürmüştür.²⁸

---

27 Solly 1875, s.187; Ackerman 1991, s.224.

28 Solly 1875, s.210, 234.

Resim 8: William James Muller, Göçebe Yörüklerin Çadırı, Xanthus, 1843-1844, (*Tent of wandering Yurooks / Xmass Day Xanthus*), Londra British Museum, Prints & Drawings, Env. no: 1878,1228.109; Suluboya, 34.3x 52.9 cm. © The Trustees of the British Museum.²⁹

Muller’i, Likya’da gözlemlediği ve uzun vakit geçirdiği çingeneler de etkilemiştir (resim 9). Onun çingeneleri anlatması, iletişim kurduğu kişileri tanıtmaması, çevresini sadece resimlemekle kalmayıp ayrıntılı bilgiler toplaması, aynı zamanda etnografik çalışmalar yaptığının da işaretidir:

“...bir ya da iki mil ötede barınan çingenelerin yerini bulmak kolay değildi. Onların meskenleri, rüzgarlı ve kıvrımlı yolları kesen mersin ormanlarındadır. Her köşede çadırlar vardır. Pirinç yapımıyla uğraşanlar; cam boncuklarla süslenmiş kaşıklar, ateşli silahlar, toz şişeleri vs yapanlar... Çok zeki ve çalışkan insanlar; ilan edilmiş bir dinleri yok. Bazı Türkler tarafından sevilmezler. Kostümleri aynı değildir; özellikleri daha belirgindir. Onlarla her görüşmede gözlerde vahşilik, ateşli ifade, derinlik ve biraz kurnazlık sergilenir. Çok kez karşılaştığım için birçok örnek verebilirim. Bütün Çingeneleri seviyorum... Özgür ve serseri kabilelere hep gizli bir beğenim vardı. Onların evleri dağların veya ovaların üzerinde ve bu ülkede kolayca karşılanabilecek, az istekleri var: Zorunlulukları ya da zevkleri diyar diyar dolaşmak.”³⁰

Diğer yandan Muller’in genel olarak diğer Likya eserlerinin konularına ve yazdıklarına bakıldığında bu ilgisi (etnografik ve tarihi araştırmalar yapma, bilgi toplama, etnik kimliklere, farklı kültürlerle merak... gibi) anlaşılır.³¹ *Çingeneler, Yörük çadırı, bir Türk genci, Likyalı erkek, bir Türkmen barınağı, Çubuk içen bir Türk, Çingene*

29 Gravürü için bkz: Solly 1875, s. 202.

30 Solly 1875, s. 362.

31 Sanatçının eser listesi için bkz. Solly 1875, s. 257-275; Binyon 1902, s.118-126; Işık 2004, s.177-179.

*kızı, devesine dayanarak dinlenen bir Türk, sahilde dinlenen bir Türk, Türk sokak satıcısı, Çingene barakası, Bir Türk köyünde değirmen, tütün içen Likyalı erkek, yerel kıyafetleriyle iki Türk çocuğu, Likyalı gençler, dinlenen ve tütün içen Türkler, çoban, çoban barınağı, köylüler, Yörüklerin başı...*³²

Resim 9: William James Muller, Çingene Çadırı, (*Cingans Hut*), 1843, Londra Victoria & Albert Museum, Prints, Drawings & Paintings Collection, Env. no: SD.692, Suluboya, 35.8x53.5 cm, © The Trustees of the Victoria & Albert Museum.

Tlos Ziyareti

Muller, Likya'da daha önce alışkın olduğu manzara resimlerini de sıkça yapmış ve 3 ay kaldığı bölgeden çok fazla eskiz ve suluboya eserle ayrılmıştır. Pınara, Xanthus, Tlos, Telmessus manzaraları; antik kentler, kalıntılar, lahitler ve kaya mezarları onunla özdeşleşmiş Likya konulu eserlerdir. Bu tür resimlerini, mektuplarında anlattığı anılarıyla birleştiren çözümlemek ve anlamak, onun Likya günlerindeki ressamlığını okumamızı sağlar. Örneğin Tlos anıları onun Tlos manzaralarını canlandırarak doğadan etüdlerini salt manzara resmine ait bir kategori olmaktan çıkarır.

32 Muller'in Likya/Anadolu'ya ilişkin diğer eserleri şunlardır: *Son of ye Brigand Chief / Xanthus*: British Museum, Prints & Drawings, Env. no: 1878,1228.108; *Tent of Zingaris*: British Museum, Prints & Drawings, Env. no: 1878-12-28-111; *Interior of a Turkish shepherd's hut*: <https://collections.vam.ac.uk/item/O147329/interior-of-a-turkish-shepherds-watercolour-muller-william-james/>; *An Armed Tribesman At Xanthus*: <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2005/watercolours-portrait-minatures-105171/lot.304.html>; *Lycia: A Turkish Cottage*: <http://www.tate.org.uk/art/artworks/muller-lycia-a-turkish-cottage-n02374>.

(resim 10-12).³³ Tlos akropolüne resim yapmak için gittiğinde bir Ağa ile tanışmasını 1844 tarihli bir mektubunda şöyle aktarmıştır:

“ ...Çevredeki en ilginç noktaları ziyaret ettikten sonra Xanthus'dan ayrıldım. Bunlar arasında en olağanüstülerden birinin Tlos olduğunu düşünürüm. Aşırı derecede büyüktür. Akşam geç geldik, ata binerek veya yavaş yürüyerek sekiz dokuz saatte geldik. Tlos'un bulunduğu tepeyi turmandığımız son saat en kötüsüydü. Atlarımız çok yorgundu ve neredeyse biz de aynı durumdaydık. Fakat zirve noktasına geldiğimizde tepenin sundukları çektiğimiz zorluklarla karşılaşılamazdı. Asya'da gezgin barınacak yer arar ve size Ağa'ya tanıtıyım. Bir tür asayiş hakimi veya ona “malikâne efendisi” diyeceğim. Akşamın karanlığında onu tanıdım. Dağın yükselen bölümünü görebilmek için hizmetkarları ve de köpekleri tarafından kuşatılmış olarak ayakta duruyordu. Yardımcım Nicolo ona yaklaştı ve selam verdikten sonra oda bulma konusunda kaygı taşıdığımızı ve birkaç gün orada kalmaya niyetli olduğumuzu bildirdi. Ağzındaki pipoyu (tütün çubuğu) oynatmadı ve kendini hiç rahatsız etmeden parmaklarıyla işaret ederek bizi sığırların kaldığı ahırlara yönlendirdi. Zavallı Nicolo, onuru incindi ve başladı itiraz etmeye ve binlerce yalan söylediğine inanıyorum. Beni bir prens ya da daha az olmayan bir şey yaptıktan sonra Ağa yumuşadı. Bu sebepten mi yoksa Teskeri (teşekkür) kelimesini tekrar etmemden mi bilemiyorum, piposunu kaldırdı ve konağın diğer kenarındaki küçük bir odaya geçebileceğimizi söyledi. Ve belki ertesi gün diğer düzenlemeler de yapılacaktır içinde. Söylemeliyim ki biz konağın avludan sonraki kale kısmında çok romantik bir yerdeydik. Kendimize gelmek için birkaç dakika sanırım şaşkın olduk. Yerleşmemiz çok sürmedi ve sanırım bizim sakin tavrımız Ağa'ya şaşkınlığa uğrattı. Onun halılarını, paspaslarını ve dağınık olan diğer şeyleri hemen yaydık... ”³⁴

33 Diğer Tlos resimlerinden bazıları için bkz. *Tlos Kaya mezarları*: British Museum Env. no: 1878,1228.115; *Tlos*: Victoria & Albert Museum, Env. no: SD.528; *Tlos Kaya Mezarları*: Tlos, <http://www.christies.com/lotfinder/paintings/william-james-muller-rock-tombs-tlos-lycia-5097629-details.aspx>, (14.08.2017).

34 Solly 1875, s.352.

Resim 10: William James Muller, Tlos'a Giriş, 1844, Londra British Museum, Prints & Drawings, Env. no: 1878,1228.112; Suluboya, 53.1x36.9 cm. © The Trustees of the British Museum.

Resim 11: William James Muller, Tlos, 1844, Londra, Victoria & Albert Museum, Env. no: SD.69, Suluboya, 32.2x 53.5 cm© The Trustees of the Victoria & Albert Museum.

Muller'in mektubunda anlattığı "Ağa" Tlos harabeleri ile adı anılan Kanlı Ali Ağa'nın oğullarından biri olmalıdır. Zira, Akropolünün zirvesinde Kanlı Ali Ağa isimli bir Osmanlı derebeyi antik kalıntıları kullanarak bir konak yaptırmış ve Osmanlı Devleti adına bölgeyi (Ören, Eşen, Seki, Üzümlü, Fethiye) buradan yönetmiştir. Son-

raki yıllarda oğulları ve akrabaları bu tepe üzerinde (bugün Muğla / Fethiye / Temel Köyü / Döğer) yaşamaya devam etmiştir. Dolayısıyla Muller'in yaptığı akropol resimlerinde görülen tepedeki yerleşimin Kanlı Ali Ağa'nın konağı olduğu anlaşılır: Buraya ilk yerleşen 18. yüzyılda Urfa'dan gelen Süleyman Ağa'dır ve onun oğlu söz konusu Kanlı Ali Ağa 35 atlı süvarisiyle dönemin asayişini sağlamış ve baş kadılık yapmıştır. Muller'in görüştüğü ise muhtemelen onun oğlu Mehmed Ayan olmalıdır ki 1826-1850'li yıllarda babasının görevini sürdürmüştür.³⁵

Resim 12: William James Muller, *Kaya Mezarları, Tlos*, 31 Aralık 1843, Londra, British Museum, Prints & Drawings, Env. no: 1878,1228.117; Suluboya, 35.1x53.4 cm. © The Trustees of the British Museum.

Muller, Tlos'tan ve Ağa'nın konağından ayrılışıyla ilgili ise şunları söylemiştir:

*“Atlar altıda avluda idi; sonra kahvaltı, paketlenmiş yükler. Ve şimdi eski dostum Ağa'ya veda. Çok iyi bir insan değil ama kesinlikle en kötü de değil. Pişmanlıkla ayrıldık. Yine karşılaşır mıyız Allah bilir. Beni çok memnun eden bu yeri tekrar ziyaret etmem pek olası değil. Tlos ! Manzaranı seviyorum, melankolik mezarlarını, büyük akropolün, akan nehirlerin ve asil ağaçların. Senin yarı medeni insanını seviyorum ve küçük Türk çocuklarını (benim küçük sikke bulucularım), onların hepsini seviyorum ve tepenin ortasından inerken oranın insanına ve Ağa'ya son selamımı veriyordum ve son kez kaleye baktığım zamanlar üzüntü içindeydim...”*³⁶

35 Yıkaroglu, 2017; Temel Koyu, <http://blog.milliyet.com.tr/mugla---fethiye-nin-seki-beldesi-temel-koyu-nun-tarihcesi/Blog/?BlogNo=412453>, (14.08.2017); Tlos, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Tlos+%26hl=tr&ct=clnk&gl=tr> (24.06.2016).

36 Solly 1875, s.359. Cyril George, Eduard Bunt, *The Life and Art of William James Müller of Bristol*, F. Lewis, 1948, s.47.

Muller'in burada anlattıkları, -Likya'da başka veda anları yaşamış olsa da- ona atfedilen benzer konulu bir resimle kesişir (resim 13). Bu -yazınsal ve görsel- karşılaştırmayı yapmak, sanatçının bazı eserlerinde sadece günlük yaşamdan bir sahneyi yansıtmaya amacında olmadığını ve bu tür konuları niye seçtiğini de anlamamızı sağlar. Dolayısıyla ressamın seçtiği kimi konular, doğrudan gördükleri ve yaşadıklarını yansıtan, duygularını ve yazdıklarını tamamlayan bir çeşit Likya günlüğünün önemli bir parçası olarak da arşivinde yer almıştır.

Resim 13: William James Muller (atf), Kervansaraydan ayrılış, 1850, Londra, Victoria & Albert Museum, Env. no: SD.1352; Suluboya, 26x31.2 cm. © The Trustees of the Victoria & Albert Museum.

Sonuç

1843 yılında arkeolog ve araştırmacı Charles Fellow'un davetiyle Anadolu'ya gelen William James Muller'in İzmir ve Likya bölgesinde yaptığı resimlere bakıldığında, doğada çalışarak ve yerel insanlarla iletişim kurup gözlem yaparak eserlerini gerçekleştirdiği anlaşılır. Yazdıklarına bakıldığında ise resimlerinin görsel bir anı niteliğini taşıdığı da söylenebilir. Bir yandan arkeolojik kazılar için görev alırken diğer yandan kendi resim tekniklerini iletmiş ve konularını zenginleştirmiştir. Öğrencisi Johnson ile birlikte açık havada bir resim okulunda gibi hızlı eskizler almaları ve çevre insanına, doğasına, tarihine ilgi duyarak çalışmalar gerçekleştirmeleri, sanatçı kimlikleri için Anadolu günlerinin oldukça verimli geçmesini sağlamıştır. Özellikle İzmir'de gece dolaşarak eskizler almaya çalışması, arkadaşlık kurduğu Yörükleri, tanıştığı Likya insanlarını resimlemesi, tasvire dayanan betimleyici bir üslupla manzara ve günlük yaşam sahneleri çalıştığını göstermektedir. Sanatçının söz konusu eserleri, döndüğünde ülkesinde de ilgi görmesini sağlamıştır. Örneğin, Likya çalışmaları 1844 yılı sonunda Graphics Society'de sergilendiğinde, izleyiciler tasvir edilen kişilerle tanışmış ya da resmedilen manzaraları görmüş oldukları hissini duyumsadıkları için eserleri çok beğeni almıştır.³⁷ Sonuç olarak; yaptığı gezilerde kendini hem bilimsel, hem kültürel hem de sanatsal açıdan geliştirme fırsatı bulan, güçlü bir eskiz ustası (draftsman) olarak tanımlanan sanatçının özellikle açık havada çalışma tutkusunun, naturalistlerin ve izlenimcilerin doğada çalışma yöntem ve üsluplarıyla örtüştüğü söylenebilir. Genel olarak; etnik kimliklerin ve antik kalıntıların, egzotik konuların ilgi gösterildiği; arkeolojik, antropolojik, etnografik yaklaşımların sanatla iç içe olduğu 1800'lü yıllarda Muller, manzara ve figür ressamlığında, Bristol Okulundan başlayıp Barbizon Ekolüne (Okuluna) kadar uzanan bir süreçte, romantizm-oryantalizm ve naturalizm-realizm akımlarının üslupsal özellikleri arasında yer alan ince bir çizgide gezinmektedir.

---

37 Graphic Society exhibition, Thatched House, London, 1844; Solly 1875, s.232; Ackerman 1911, s.226; Işık 2004, s.176; Tlos, <http://collections.vam.ac.uk/item/O147256/tlos-watercolour-muller-william-james/>, (14.08.2017).

Kaynakça

- Ackerman, Gerald M. *Les Orientalistes de L'école Britannique*, vol. 9, ACR, Paris, 1991.
- Binyon, Laurince. *Catalogue of Drawings by British Artists*, vol.III, British Museum, London, 1902.
- Bryan, Michael. "Muller, William John", *Dictionary of Painters and Engravers, Biographical and Critical*, H.G.Bohn, London 1849, s.502.
- Cust, Lionel Henry. "Harry John Johnson", *Dictionary of National Biography*, vol.30, Smith, Elder, & co., London, 1885, s.14.
- Fellows, Charles. *Asia Minor, The Province of Lycia*, John Murray, London, 1852.
- George, Cyril-Eduard Bunt, *The Life and Art of William James Müller of Bristol*, F. Lewis, 1948.
- Greenacre, Francis. *From Bristol to the Sea: Artists, the Avon Gorge and Bristol Harbour*, Redcliffe, Bristol 2005, s.108-111.
- Greenacre Francis, Stoddard Sheena, *W.J. Müller 1812-1845*, Bristol Museum and Art Gallery, Bristol, 1991.
- Hugh, Chisholm (ed.). "Fellows, Sir Charles". *Encyclopædia Britannica*, (11th ed.), v.10, Cambridge University Press, 1911, s.243.
- Işık, Filiz. *Sultan Abdülmecid Döneminde (1839-1861) Osmanlı İmparatorluğu'na Gelen İngiliz Ressamlar: Victoria & Albert Müzesi Searight Koleksiyonu*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.
- Mathew, James Charles. "Müller, William John". *Dictionary of National Biography*, v. 39. Smith, Elder & Co, London. 1894, s.278-279.
- Müller, William James. *Muller's Sketches of The Age of Francis the First, 26 large and fine tinted drawings on stone of splendid Architecture and Picturesque Old Buildings in France*, H. Graves, 1841.
- Scharf, George. *Lycia, Caria, Lydia, Illustrated by Mr. George Scharf, with Descriptive Letter-press by Sir Charles Fellows*, P. and D. Colnaghi, 1847.
- Slatter, Enid. *Xanthus, Travels of discoveries in Turkey*, The Rubicon Press, London, 1990.
- Solly, Nathaniel Neal. *Memoir of the life of William James Müller, a native of Bristol, landscape and figure painter: with original letters and an account of his travels and of his principal works*, Chapman & Hall, London 1875.
- Stephen, Leslie - Lee, Sidney . "Charles Fellow" *The Dictionary of National Biography*, vol.6, Oxford University Press, London 1921, s.1166-1167.
- Lesvigne, Marie Valérie - Maeso, Jean Luc (ed.) *18. ve 19. Yüzyıllarda İzmir, Batılı Bir Bakış*, Arkas Sanat Merkezi, İzmir, 2013.

Web Kaynakları

Charles Fellows , Erişim tarihi: 14.08.2017
<https://yikaroglu.wordpress.com/tag/charles-fellows/>

Harry John Johnson, Erişim tarihi: 26.06.2016
https://en.wikipedia.org/wiki/Harry_John_Johnson.

Sale Paintings, Erişim tarihi: 14.08.2017
<http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2005/the-british-sale-paintings-drawings-and-watercolours-105170/lot.125.html>,

Temel Koyu, Erişim tarihi: 14.08.2017
<http://blog.milliyet.com.tr/mugla---fethiye-nin-seki-beldesi-temel-koyu-nun-tarihcesi/Blog/?BlogNo=412453>.

Tlos, Erişim tarihi: 14.08.2017
<http://collections.vam.ac.uk/item/O147256/tlos-watercolour-muller-william-james/>.

Tlos, Erişim tarihi: 24.06.2016
<https://tr.wikipedia.org/wiki/Tlos+&cd=2&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>

William James Muller, Erişim tarihi: 14.08.2017 http://www.avictorian.com/Muller_William_James.html.

William James Muller, Erişim tarihi: 14.08.2017
<https://collections.vam.ac.uk/item/O147256/tlos-watercolour-muller-william-james/>.

William James Muller, Erişim tarihi: 24.06.2016
https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=William_James_Müller&oldid=787318530.

Xanthus, Erişim tarihi: 14.08.2017
<https://collections.vam.ac.uk/item/O145926/xanthus-watercolour-johnson-harry-john/>.